७. चूळसेट्ठि जातकं

प्रस्तावना

एका गरीब चूळन्तेवासिक नावाच्या कुलपुत्राने मरून पडलेल्या उंदराला विकून अत्यंत उपाय कौशल्याने (व्यवहार चातुर्याने) अतिशय कमी अवधीत भरपूर धन कमावले, याचे या कथेत सुंदर रितीने वर्णन केले आहे. व्यक्तीने व्यवहार कौशल्याचा वापर कसा करावा काळचातुर्य कसे वापरावे? धनाचा वापर कसा करावा? उपाययोजना कशी करावी याचे व्यावहारिक ज्ञान तसेच व्यवसाय, व्यापार करतांना कोणत्याही गोष्टीला क्षुल्लक न समजणे. टाकाऊ वस्तूपासून सुद्धा व्यवहार करता येतो याचे विवेचन या पाठात केले आहे.

अतीते कासिरट्ठे वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्ठिकुले निब्बति। तस्स चूळसेट्ठि नाम अहोसि। सो पण्डितो ब्यतो सब्बनिमित्तानि जानाति। अञ्ञतरो एको दुग्गतकुलपुत्तो तं चूळसेट्ठिस्स वचनं सुत्वा मतमूसिकं गण्हि। मतमूसिकं गहेत्वा एकस्मिं आपणे बिळालस्सत्थाय विक्किणि। विक्किणित्वा काकणिकं लभि। काकणिकं लभित्वा ताय काकणिकाय फाणितं गहेत्वा एकेन घटेन पानीयं गण्हि। सो अरञ्ञतो आगच्छन्ते मालाकारे दिस्वा थोकं थोकं फाणितखण्डं दत्वा उळुङ्केन पानीयं अदासि, ते चस्स एकेकं पुप्फमुट्ठिं अदंसु। तं पुप्फमुट्ठिं गहेत्वा एकस्मिं आपणे विक्किणि। सो न चिरस्सेव इमिना उपायेन अट्ठ कहापणे लभि। पुन एकस्मिं वातवुट्ठिदिवसे राजुय्याने बहू सुक्खदण्डका च साखा च पालासञ्च वातेन पातितं होति। ततो परं सब्बानि दारुपण्णानि नीहरापेत्वा उय्यानद्वारे रासिं कारेसि। तं दारुपण्णानि गहेत्वा राजकुम्भकारस्स राजकुले भाजनानं पचनत्थाय विक्किणि। सो इमिना उपायेन सोळस कहापणे लभि।

सो चतुवीसतिया कहापणेसु जातेसु, ''अत्थि अयं उपायो मय्हन'' ति नगरद्वारतो अविदूरे ठाने एकं पानीयचाटिं ठपेत्वा पञ्चसते तिणहारके पानीयेन उपट्ठहि। ते आहंसु ''सब्ब, त्वं अम्हाकं बहूपकारो, किं ते करोमा'' ति? सो ''मय्हं किच्चे उप्पन्ने करिस्सथा'' ति वत्वा इतो चितो च विचरन्तो थलपथकम्मिकेन च जलपथकम्मिकेन च सद्धिं मित्तसन्थवं अकासि। तस्स थलपथकम्मिको ''सब्ब इमं नगरं अस्सवाणिजको पञ्च अस्ससतानि गहेत्वा आगमिस्सती'' ति आचिक्खि। सो तस्स वचनं सुत्वा तिणहारके आह ''अज्ज मय्हं एकेकं तिणकलापं देथ, मया च तिणे अविक्किणिते अत्तनो तिणं मा विक्किणथा'' ति। ते ''साधू'' ति सम्पटिच्छित्वा पञ्च तिणकलापसतानि आहरित्वा तस्स घरे पापयिंसु। अस्सवाणिजो सकलनगरे अस्सानं गोचरं अलभित्वा तस्स सहस्सं दत्वा तं तिणं गण्हि।

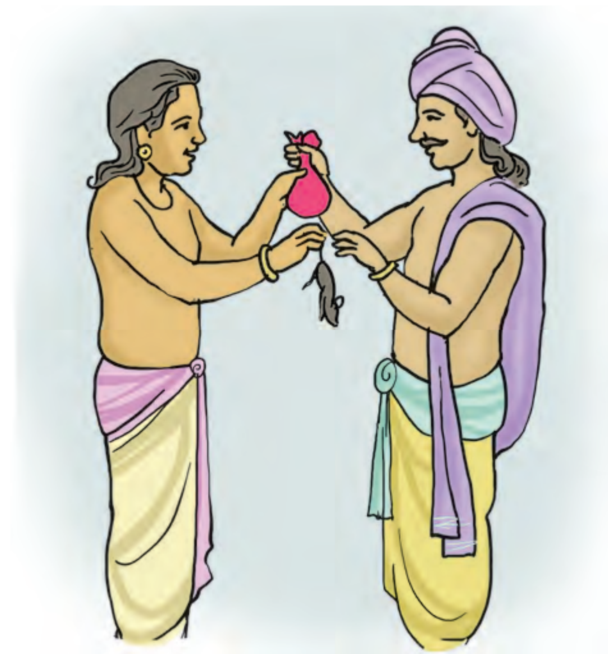

ततो कतिपाहच्चयेनस्स जलपथकम्मिको सहायको आरोचेसि ''पट्टनम्हि महानावा आगता'' ति। सो ''अत्थि अयं उपायो'' ति अट्ठहि कहापणेहि सब्बपरिवारसम्पन्नं तावकालिकं रथं गहेत्वा महन्तेन यसेन नावापट्टनं गन्त्वा

एकं अङ्गुलिमुद्दिकं नाविकस्स सच्चकारं दत्वा अविदूरे ठाने साणिया परिक्खिपापेत्वा निसिन्नो पुरिसे आणापेसि ''बाहिरतो वाणिजेसु आगतेसु ततियेन पटिहारेन मं आरोचेथा'' ति। ''नावा आगता'' ति सुत्वा वाराणसितो सतमत्ता वाणिजा ''भण्डं गण्हामा'' ति आगमिंसु। भण्डं तुम्हे न लभिस्सथ, असुकट्ठाने नाम महावाणिजेन सच्चकारो दिन्नोति। ते तं सुत्वा तस्स सन्तिकं आगता। पादमूलिकपुरिसा पुरिमसञ्ञावसेन ततियेन पटिहारेन तेसं आगतभावं आरोचेसुं। ते सतमत्ता वाणिजा एकेकं सहस्सं दत्वा तेन सद्धिं नावाय पत्तिका हुत्वा पुन एकेकं सहस्सं दत्वा पत्तिं विस्सज्जापेत्वा भण्डं अत्तनो सन्तकमकंसु।

चूळन्तेवासिको द्वे सतसहस्सानि गण्हित्वा वाराणसियं आगन्त्वा ''कतञ्ञुत मे भवितुं वट्टती'' ति एकं सतसहस्सं गाहापेत्वा चूळसेट्ठिस्स समिपं गतो। अथ नं सेट्ठि ''किं ते, तात, कत्वा इदं धनं लद्धं'' ति पुच्छि। सो ''तुम्हेहि कथितुपाये ठत्वा चतुमासम्भन्तरेयेव लद्धं'' ति मतमूसिकं आदिं कत्वा सब्बं वत्थुं कथेसि। चूळसेट्ठि तस्स वचनं सुत्वा ''इदानि एवरूपं दारकं मम सन्तकं कातुं वट्टती'' ति वयप्पत्तं अत्तनो धीतरं दत्वा सकलकुटुम्बस्सं सामिकं अकासि। सो सेट्ठिनो अच्चयेन तस्मिं नगरे सेट्ठिट्ठानं लभि। बोधिसत्तोपि यथाकम्मं अगमासि।

(जातककथा)

शब्दार्थ

ब्यत्तो (वि.) – व्यवहार चतुर

मतमूसिकं (पु.) – मेलेला उंदीर

बिळालस्सत्थाय (पु.) – मांजरासाठी

काकणिकं (स्त्री.) – कांकणी

उळङ्केन (पु.) – मोठ्या चमच्या द्वारे

वातवुट्ठिदिवसे (स्त्री.) – वादळी पाऊसाच्या दिवशी

कहापणे (न.पु.) – सुवर्णमुद्रा, कार्षापणामध्ये

थलपथकम्मिकेन (पु.) – भूभागावर काम करणाऱ्या द्वारे, कामगाराद्वारे

अस्सवाणिजको (पु.) – घोड्यांचा व्यापारी, घोड्याच्या

नावापट्टनं (स्त्री.) – काठावरील नावेला, जहाजाला

भण्डं (न. पु.) – साहित्य, सामान्य वस्तू

दुग्गतकुलपुत्तो (पु.) – गरीब कुळातील मुलगा

आपणे (नपुं.) – बाजार

विक्किणि (क्रि) – विकले

फाणितं (पु.) – काकवी, गुळाचा पाक

पुप्फमुट्ठिं (पु.) – मूठभर फुले

राजकुम्भकारस्स (पु.) – राजाच्या कुंभाराचे

तिणहारके (पु.) – गवत विकणारा

मित्तसन्थवं (पु.) – मैत्रीसंबंध

सहस्सं (सं.वि. नपुं.) – हजार

अङ्गुलिमुद्दिकं (नपु.) – बोटातील अंगठी

गण्हामा (क्रि.) – ग्रहण करतो

स्वाध्याय

१. अ) एका वाक्यात उत्तरे लिहा.

१) चूळसेट्ठि कोण होता?

२) चूळन्तेवासिक गरीब मुलाने काय ऐकले?

३) मरून पडलेला उंदीर मुलाने कोणाला विकला?

४) उंदीर विकून आलेल्या पैशाचे त्याने काय केले?

५) माळ्यांना गूळपाणी देण्याचा मोबदला मुलाला काय मिळाला?

६) पुष्पगुच्छ विकून त्याला किती फायदा झाला ?

७) वादळ आल्याने राज उद्यानात काय झाले ?

८) चूळन्तेवासिकाने बागेतील पाचोळा व फाद्यांचा ढीग कसा स्वच्छ केला ?

९) गवत विकणाऱ्यांना चूळन्तेवासिकाने काय विनंती केली ?

१०) चूळन्तेवासिकाने कृतज्ञतेपोटी चूळसेट्ठिला काय दिले ?

ब) सत्य / असत्य लिहा.

१) मतमूसिकं गहेत्वा एकस्मिं आपणे बिळालस्सत्थाय विक्किणि।

२) ''पट्टनम्हि महानावा आगता'' ति, ''सो नत्थि अयं उपायो'' ति।

३) ''नावा आगता'' ति सुत्वा वाराणसितो सतमत्ता वाणिजा ''भण्डं गण्हामा'' ति।

क) जाळरेखाचित्र पूर्ण करा.

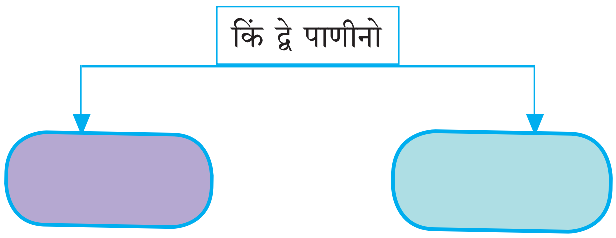

२. सूचनेनुसार कृती करा.

अ) पालि विरुद्धार्थी शब्द लिहा.

१) लभि

२) देथ

३) अत्थि

४) साधू

ब) पालि समानार्थी शब्द लिहा.

१) काकाणिकं

२) पानीयं

३) आह

४) मा

क) रूपे ओळखा

१) देथ

२) लभि

३) अत्थि

४) जानाति

ड) योग्य पर्याय निवडून वाक्ये पूर्ण करा.

१) ''इदानि एवरूपं ....मम सन्तकं कातुं वट्टती'' ति। (दारकं/दारिका)

२) ''अज्ज मय्हं .... तिणकलापं देथ। (एकेकं/द्वे)

३) ततो कति पाहच्चयेनस्स जलपथकम्मिको सहायको.......... ''पट्टनम्हि महानावा आगता''ति। (आरोचेसि/रोचेसि)

४) सो इमिना उपायेन .... कहापणे लभि। (तेरस/सोळस)

३. दीर्घोत्तरी प्रश्न

१) चुळन्तेवासिकाने अतिशय कमी वेळात भरपूर धन कसे कमविले ?

☆☆☆